

Temetői séták

Rába György (1924–2011)

1937-ben született Budapesten. Irodalomtörténész, a Vigilia szerkesztőbizottságának tagja. Legutóbbi írását 2011. 2. számunkban közzöltük.

Talán úgy a leghitelesebb kettőnk viszonyának jellemzése: megörököltem apámtól, aki a harmadik nemzedéket követő írógeneráció kivételes tehetségének vélte. Délutáni sétáin gyakran kanyarodott a Cimbalom utcába a Rózsadomb tetején. A sarki, kicsit megkopott épületben bérelt szobát az újholdasok egyike, ott gyülekeztek, onnan rajzoltak ki ők is egy kis szellőzésre. A pálya szélén kucorogtak, mint Mándy Iván hasonló című regényében Csempe-Pempe, ismeretterjesztő előadásokat tartottak szovjet írókról, kiknek műveit sosem olvasták, és a rádió egy-egy jótékony szerkesztője „svarc” munkát juttatott nekik. Rába nem lakott velük, neki állása volt: tanárként tevékenykedett. Az újholdasok közül Mándy-ra, Vidor Miklósrá, sokadik házassága szünetében Végh Györgyre emlékszem innen. Hatalmas gombmeccseket vívtak, ezekben Rába is beszállt, mert a gombbajnokságot is komolyan vette. Mikor meghallották, hogy odahaza felvonalaztam az ebédlőasztalt, sőt kapuim is vannak, melyeken anyám harisnyái képezték a hálót, jóságosan meghívtak engem is nevezetes csapatommal, amely köztük is győzelmet győzelemre halmozott. Rába rezzentelen szigorral nyugtázta góljaimat, s amikor Rudas ötödször talált kapujába, elismeréssel bólogatott; akkor döbbsentem rá, hogy a zord tanárember meccsre is járt. Azt tudni lehetett róla, hogy a képzőművészet rajongója, evés helyett képeket vásárolt.

Az Újhold, amelynek egyik szerkesztője volt, 1946-ban Lengyel Balázs Babits mellett tett hittevésével indult, s ez a gesztus felettébb felingerelte Lukács Györgyöt, aki szokatlan hévvel gázolta el Nemes Nagy Ágneséket. Elképzelhető, hogy ez a roham tette Rábát Babits tántoríthatatlan hívévé, de inkább szigorú erkölcsisége vonzotta s tette tántoríthatatlan hívévé. Megállás nélkül ostromolta a Babits-hagyaték bevehetetlenné látszó várait, s hihetetlen alapos-sággal derítette föl a nagy előd életének dokumentumait, életműve legjellemzőbb vonásait.

Amikor az Irodalomtörténeti Intézetbe került, elismert kutatóként és költőként tartották számon. Témája a Nyugat első korszakának világirodalmi környezete és természetesen Babits Mihály lett. Máig alapvető metaforikus című *A szép hűtlenek* című monográfiája, Babits Mihály, Juhász Gyula és Kosztolányi Dezső műfordításainak feldolgozása. Ez a valóban kivételes könyv lett kandidátusi disszertációja. (Akár akadémikus is lehetett volna vele, de ezt a címet akkoriban mások kapták meg.) A Tudományos Minősítő Bizottság ügyintézője is tudta, hogy Rába nem „könnyű ember”, arra törekedve állította össze a bizottságot, hogy igazi tűzijáték legyen

a védés: nem törődve a rangokkal és címekkel, kitűnő műfordítókat is jelölt a grémiumba, amelyben apám is, Kardos Laci bácsi is helyet kapott. A bírálók és hozzászólók valóban a műfordítás magaslatára jelölték Rába művét, aki viszont komoran válaszolt a néhány — ilyenkor kötelező — kifogásra, láthatóan nehezen fékezve indulatát. A bizottság tagjai riadtan néztek össze, a teremben ülők kaján mosolyától kísérve. Természetesen egyhangúan javasolták a kandidátusi cím megadását számára.

1973-ban kerültem az Irodalomtörténeti Intézet XX. századi osztályára. Rába akkor ennek volt megkülönböztetett tiszteletben álló tagja, akitől nem nagyon mertek fejezetet kérni valamelyik éppen időszerű, lehegerlő méretű kézikönyv számára. Ő írta viszont a *Spennót* Babits-fejezetét, amely a maga nemében kiemelkedő, máig érvényes ítéleteket tartalmaz. Ha megjelent az intézeti napokon, hétfőn és szerdán, sosem vett részt a folyosói szümpozicionokon, hűvösen fogadta a tisztelgő köszöntéseket, majd eltűnt a könyvtár termeiben, olvasott, jegyzetelt, akkoriban hozta tető alá kétkötetesnek szánt Babits-monográfiája első részét, amely 1920-ig tárgyalta költészetét. (Egy teljes pályaképe is megjelent a *Nagy magyar írók* sorozatban.) Csak akkor tett kivételt, ha az osztályon műhelyvitát rendeztek. Féltelmes alaposággal készült fel, szedte ízekre a szerencsétlen szerző vitára bocsájtott fejezetét. Ha tekintetét belefúrta a szoba mennyezetébe, tudnivaló volt, hogy elérkezett a végítélet pillanata. Egy gyengébb idegzetű hölgy, aki nem ismerte, véleménye elhangzása után könnyeivel öntözte dolgozatának gépiratos lapjait. Következetes és kemény volt, az Intézet vezérei is némi riadalommal figyelték, ha egy-egy összértekezleten szólásra emelkedett. Vágni lehetett a csendet, amikor nekikezdett filippikájának.

Mondhatnám: kedvelt. Ezt nyilván apámnak köszönhettem, akit szeretett. Ezt bizonyította gyönyörű búcsúztatója 1978-ban. Egy osztályon dolgoztunk, de máig sem tudom, mi bántotta meg annyira, hogy nyugdíjazását kérte és elhagyta az Intézetet. Akkor egy évig a köszönésemet sem fogadta, aztán váratlanul megbékélt. Bol-dog voltam, nagyon sokat köszönhettem neki: egy-egy futó mondatával Kosztolányi költészetének olyan jellegzetességeire irányította figyelmemet, amelyekről addig fogalmam sem volt, s egy-két megjegyzésével a kritikairás lényegét tárta föl. A tőle tanultakat is igyekeztem kamatoztatni azokban a bírálatokban ugyancsak, amelyek az ő verseskönyveiről írtam. Elküldte új könyveit, s egyre erősebb lett a meggyőződésem, hogy kivételesen jelentős lírikus.

Valamennyi könyvemem én is elküldtem neki. Ha megérkezett a válasza, szorongva nyitottam föl a borítékot. A köszönet után új bekezdés következett: „Felhívnám figyelmedet néhány tollhibára...”, s ez után következett a feketeleves, felületességeim, baklövéseim felsorolása, melyek befejezéseként a „további eredményes munkát kívánok” ironikusan hatott, melyet a „baráti szeretettel” enyhített valamicskét. Két-három éve a hibák felsorolása elmaradt. Akkor

éreztem, ő is öregszik. Írása egyre görcsösebb lett, tavalyi verseskötetének ajánlását már nem tudtam kibetűzni... Juditot, orvosfelegememet hívtam segítségül, tudnivaló, hogy az orvosok rejtelmes viszonyban vannak a betűkkel, így a legrejtelmesebb szövegeket értelmezni tudják. Erről a könyvéről szorongva írtam méltatásomat: sejtettem, ez az utolsó dedikált gyűjteménye. Abban bízom, megjelennek majd összegyűjtött versei, bár korunk nem kedvez a lírának.

Meghökkenve olvastam egyik verseskötete címét: *A valóság vendége*. Úgy gondoltam, Kosztolányi volt vendég a valóságban, Rába nagyon is otthonosan mozgott benne: hatalmas súlyok alatt roskadozva kapaszkodott egyre följebb, újra meg újra számot vetve a lét végességével. A természetben is folyvást a múlandóság jeleit érezte, képei mélyén iszonyú feszültséget érzékelünk, élet és halál, jelen és múlt egymásnak feszülő drámáját. *A tenyészet alkonyában* így írt:

*A kerti lomb levetkőzik
mutatja valódi arcát
az a sok rücskös varas ág
meztelenül a sokaság
ha eljön az ős el a tél
pőréen a lét maga beszél
s létét mert öregedő
igazmondásra bírja az idő*

Sokszor támadhat olyan érzésünk versei olvastán, mintha Szabó Lőrinc felejthetetlen gyerekverseinek Lócija felnőttként, sokat próbált szenvedő emberként szembesülne a mulandósággal, amelyről annak idején az írta, Isten az életet csak adja, adja, egyszerre csak abbahagyja. A felhőtlen gyermekség tovaszállt, a tavaszt föl váltotta a tél, s valahol, a morajló vizek mélyén folyvást készülődik a halál. A megállíthatatlan öregedés, a test kiszolgáltatottsága mégsem mutatkozott végzetesnek, emlékeit senki sem vehette el tőle:

*Hogyan is kell csinálni
azt az egy életet
(melyik mód a királyi)
melyik a koldusi tett
gyalogos hivatásom
folytathatom szabad
burjánzik bármi áron
szerzett tapasztalat
és fölhangzik a jó rossz
emlékek csapata
béklyójukból nem oldoz
a testi kémia
nem a jussom goromba
akárhogy számolom
vegyes hajlott koromra
egyetlen vagyonom
(Melyik mód)*

A képek egyre csupaszabbak lettek költészetében, de a színek varázsától nem tudott, nem is akart szabadulni. *Kopogtatás a szemhatáron* című kötetéhez Kassák Lajos egyik művét választotta címlap-illusztrációként. Mint általában a huszadik századi magyar- és világirodalom sok alkotójának, Kassáknak is kiváló ismerője volt, egyik legizgalmasabb tanulmánya szól róla. Rokonlelkek voltak, kristálykemény emberek, vésővel kimetszett verseikkel, melyben a struktúra is meghatározó eleme a mondanivalónak. Az élet változásait akarták szigorú formákba kényszeríteni. A *Kopogtatás a szemhatáron* jórészt prózaverseket tartalmazott, a színek játékát pillanatokba sűrítve. A *Hegymenet* így indul:

*Az ablakokból napraforgó koponyák kókadoznak.
A kövezeten egyensúlyoznak lépteid, egyik kezed-
ből esőt, a másiktól napsütést szórsz a magasba. Ki
sejti, mikor melyiket kapod elő, te mutatványos? Látat-
lan a percjövendő, álruhás éjszaka.*

Ez a mutatványos, mint a mutatványosok általában, alapijában véve mimózálelkű ember volt, amit keménységével leplezett. Kedves barátjával, Mándy Ivánnal busongtunk a haldokló Fradi fölött, amikor Rábára terelődött a szó. „Sebzett ember” — mondta Mándy kis szünet után, majd hozzátette: „Őt is megsebeztek.” Tegyük hozzá: ennek a mára legendássá vált nemzedéknek mindegyik tagja sebeket viselt. Legtöbbször a kiközösítés fájdalmát hurcolták fogcsikorgatva, mások az árulás bélyegét. A szerencsésebbek — mint éppen Mándy Iván — iróniával gyógyították magukat, mások — Nemes Nagy Ágnes — az irodalom kikezdhethetlen fenségének hitébe kapaszkodva. Ismét mások — Rába György is — a képzelet szárnyán próbáltak kiszabadulni a szorításból. Idézett kötetéhez a következő kommentárt fűzte: „Az éber álomban a képzelet a szellemi-lelki fölismeréseket érzékelhetővé teszi egy látományban, egy jelenetben, mely a valóra váltott sóvárgásokat vagy épp lidércnyomásokat testesíti.”

Lidércnyomás? Igen, abból is kijutott neki. Nem csak a kényszerű hallgatás éveiben. Már korábban is. *Ez is karácsonyi ének* — ezt a címet adta egyik prózaversének. A soha nem feledhető emléket próbálta kiírni magából:

*Szenteste még megkaptam aznapi pohár hiper-
mangánomat.
Másnap reggel pallón léptettek bennünket a vago-
nok felé. Kétezeröttszáz főt, mint minden transzport-
ban.*

Most olyan útra kelt, ahonnan nincs visszatérés, s amelynek végpontjában talán nyugalmat lel.